

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2014. Цей переклад було замовлено за підтримки Цільового фонду «Права людини» Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є зобов'язальним для Суду. Для отримання додаткової інформації див. повне посилання на авторське право в кінці цього документу.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2014. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2014. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА MENNESSON ПРОТИ ФРАНЦІЇ

(Заява № 65192/11)

РІШЕННЯ
[Витяги]

СТРАСБУРГ

26 червня 2014 року

Це рішення стане остаточним на підставі статті 44 § 2 Конвенції, але до нього можуть бути внесені редакційні зміни.

У справі Mennesson проти Франції,

Європейський суд з прав людини (П'ята Секція) на засіданні Палати у складі:

Марк Вілігер (Mark Villiger), *голова*,
Ангеліка Нусбергер (Angelika Nußberger),
Бост'ян М. Жупанчіч (Boštjan M. Župančič),
Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska),
Вінсент А. Де Гаetano (Vincent A. De Gaetano),
Андре Потоцкі (André Potocki),
Алеш Пейхал (Aleš Pejchal), *судді*,

і Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *секретар Секції*,

Розглянувши справу на закритому засіданні 10 червня 2014 року,

Проголошує наступне рішення, ухвалене у вказаний день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа була відкрита за заявою (№ 65192/11), поданою до Суду проти Республіки Франція двома громадянами цієї країни, паном Домініком Манесон (Dominique Mennesson, «перший заявник») і пані Сільвією Манесон (Sylvie Mennesson, «друга заявниця»), і двома громадянками США, паннами Валентіною і Фіорелою Манесон (Valentina і Fiorella Mennesson, «третя і четверта заявниці») на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція) 6 жовтня 2011 року.

2. Заявники були представлені паном Патрісом Спінозі (Patrice Spinosi), адвокатом при Державній раді (Conseil d'État) і Касаційному суді. Уряд Франції (далі – Уряд) був представлений уповноваженою особою, пані Едвіж Беяр (Edwige Belliard), директором юридичного відділу Міністерства закордонних справ.

3. 12 лютого 2012 року заяву було комуніковано Уряду, і Голова секції вирішив розглядати цю справу одночасно із заявою *Labassee проти Франції* (№ 65941/11).

4. Заявники і Уряд надали меморандуми щодо прийнятності і суті справи.

5. 10 жовтня 2013 року Голова секції вирішив, на підставі статті 54 § 2 а) Регламенту, задати заявникам і Уряду додаткові питання, на які вони відповіли 19 і 21 листопада 2013 року, відповідно.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Перші заявник і заявниця народились, відповідно, у 1965 і 1955 роках. Третя і четверта заявниці народились у 2000 році. Вони живуть у Мезон-Альфор.

A. Народження третьої і четвертої заявниць

7. Перші заявник і заявниця, подружжя, не могли стати батьками через безпліддя заявниці.

8. Намарне спробувавши зачаття *in vitro* із власними гаметами, заявники вирішили вдатись до зачаття *in vitro* із гаметами першого заявника і донорської яйцеклітини, і запліднений ембріон мав бути вживлений у матку іншої жінки. Для цього вони приїхали до Каліфорнії, де така процедура передбачена законом, і уклали з іншою особою угоду про запліднення.

Заявники уточнюють, що відповідно до законодавства Каліфорнії «сурогатна мати» не оплачується, а тільки відшкодовується. Вони додають, що ця жінка, сама державний службовець і одружена з державним службовцем, мала доходи, значно вищі за їхні, і діяла з почуття солідарності.

9. Вагітність близнюками була констатована 1 березня 2000 року, і рішенням від 14 липня 2000 року Верховний суд Каліфорнії, до якого звернулись перші заявники, сурогатна мати і її чоловік, постановив, що усі діти, народжені нею через чотири місяці, матимуть першого заявника як «генетичного батька» і другу заявницю як «законну матір». Рішення уточнює формулювання, яке має бути вжите у свідоцтві про народження, зокрема, що перші заявники мають бути зареєстровані як батько і мати.

10. Близнята, третя і четверта заявниці, народились 25 жовтня 2000 року, свідоцтва про народження були зареєстровані, як вказано вище.

B. Відмова французького консульства зареєструвати свідоцтва про народження

11. На початку листопада 2000 року перший заявник звернувся до французького консульства у Лос-Анжелесі, щоб зареєструвати свідоцтва про народження у французьких реєстрах громадянського стану і внести запис про дітей до свого паспорта, аби повернутись з ними до Франції.

12. Заявники зазначають, що велика кількість французьких пар у ситуації, подібній до їхньої, без проблем виконували цю процедуру. Проте, консульські служби відмовили першому заявнику, оскільки він не зареєстрував пологи другої заявниці. Підозрюючи випадок сурогатного зачаття, вони передали справу до прокуратури Нанта.

С. Слідство проти перших заявників

13. Оскільки американська федеральна адміністрація видала близням американські паспорти, у яких перші заявники вказувались як їхні батьки, усі четверо заявників повернулись до Франції у листопаді 2000 року.

14. У грудні 2000 року з ініціативи суду було розпочате попереднє розслідування.

15. У травні 2001 року було порушено справу проти Х, керівника посередницької структури, яка допомагала організувати сурогатне запліднення, і проти перших заявників за підозрою у шахрайстві з громадянським станом дітей.

16. 30 вересня 2004 року, внаслідок протесту прокурора міста Кретей, слідчий суддя виніс постанову про відсутність складу злочину: він постановив, що діяння, скоєне на території США, де не переслідується кримінально, не становить правопорушення на французькій території.

Д. Цивільне судове провадження

17. Тим часом 25 листопада 2002 року, за вказівкою прокуратури, французьке консульство у Лос-Анжелесі зареєструвало свідоцтва про народження третьої і четвертої заявниць у реєстрах центральної служби громадянського стану у Нанті.

18. Проте, 16 травня 2003 року прокурор міста Кретей подав проти перших заявників позов до суду вищої інстанції (tribunal de grande instance) міста Кретей з метою скасувати цей запис і постановити наказ про внесення до реєстрів судового рішення замість анульованих актів. Він підкреслював, що угода, за якою жінка зобов'язується зачати і виносити дитину, яку має залишити при народженні, є нікчемною, оскільки суперечить принципам публічного права – недоторканості людського тіла і недоторканості особистості. Він вважав, що рішення Верховного суду Каліфорнії від 14 липня 2000 року, яке суперечить французькій концепції міжнародного публічного права і французького правопорядку, не може бути виконане у Франції, і чинність актів громадянського стану, виданих на його підставі, не може бути визнана у Франції.

1. Рішення суду вищої інстанції міста Кретей від 13 грудня 2005 року, рішення Паризького апеляційного суду від 25 жовтня 2007 року і рішення Касаційного суду від 17 грудня 2008 року

19. Рішенням від 13 грудня 2005 року суд вищої інстанції міста Кретей визнав позов неприйнятним. Він постановив, що прокурор «сам спричинив внесення даного запису, і що його метою, як він вказав, було подання позову про скасування». Суд дійшов висновку, що прокурор не міг вважатись «належним позивачем, який може апелювати до правопорядку, який він сам порушив, у той час як стаття 47 Цивільного кодексу, на яку він посилається, дозволяла йому здійснити контроль за правильністю цих актів і відмовити у клопотанні про внесення записів з метою їх оскарження у Франції».

20. Рішенням від 25 жовтня 2007 року, у відповідь на апеляцію прокуратури, Паризький апеляційний суд залишив це рішення без змін. Апеляційний суд також вирішив, що прокуратура, з огляду на міжнародне публічне право, була неналежним позивачем, щоб вимагати скасування актів, внесених до реєстрів центральної служби громадянського стану у Нанті. Проте, цей суд змінив мотивування. Він постановив, що формулювання цих актів було точним з огляду на рішення Верховного суду Каліфорнії від 14 липня 2000 року, і що прокуратура не оскаржувала ні чинність цього рішення у Франції, ні відповідність, у розумінні статті 47 Цивільного кодексу, актів, постановлених у Каліфорнії у чинній у цьому штаті формі.

21. 17 грудня 2008 року Касаційний суд (перша палата з цивільних справ) скасував і анулював це рішення на тій підставі, що прокуратура мала інтерес подавати позов про нечинність записів, оскільки із висновків апеляційного суду видно, що формулювання записів, внесених до актів громадянського стану, могло бути наслідком лише угоди про сурогатне зачаття. Касаційний суд повернув справу до Паризького апеляційного суду у іншому складі.

2. Рішення Паризького апеляційного суду від 18 березня 2010 року

22. Рішенням від 18 березня 2010 року Паризький апеляційний суд, скасовуючи рішення першої інстанції, анулював запис свідоцтв про народження і наказав внести запис про судові рішення замість анульованих свідоцтв про народження.

23. Щодо прийнятності позову прокуратури апеляційний суд, зокрема, постановив, що немає підстав стверджувати, що прокуратура порушила правопорядок або сімейний спокій, подаючи позов про скасування запису, зробити який вона сама видала наказ, оскільки її метою було усунути негативні наслідки закордонних актів громадянського стану, які вона вважала такими, що суперечать

французькому правопорядку, або ж попередити можливе оскарження згаданих записів.

24. Щодо суті апеляційний суд постановив наступне:

« (...) Оскільки свідоцтва про народження були видані на підставі рішення Верховного суду Каліфорнії від 14 липня 2000 року, яке проголошує [першого заявника] генетичним батьком і [другу заявницю] законною матір'ю кожної дитини, яка має народитись від [сурогатної матері] між 15 серпня 2000 року і 15 грудня 2000 року; оскільки акти громадянського стану є невід'ємними від цього рішення, на підставі якого видані і чинність якого залежить від його відповідності міжнародному праву;

Оскільки визнання на території Франції судового рішення, постановленого у державі, яка не пов'язана з Францією жодним договором, має відповідати трьом вимогам, а саме: належна підсудність і постановлення рішення належним судом, відповідність суті провадження міжнародному публічному праву і відсутність правового шахрайства;

Оскільки у даній справі очевидно, що на підставі угоди про сурогатне запліднення [сурогатна мати] народила двох дітей, які походять від гамет [першого заявника] і третьої особи і які були передані [першим заявникам];

Оскільки відповідно до статті 16-7 Цивільного кодексу, положення якого засновані на законі № 94-653 від 29 липня 1994 року і не були змінені законом № 2004-800 від 6 серпня 2004 року, і стосуються правопорядку на підставі статті 16-9 того ж кодексу, будь-яка угода про сурогатне розмноження або запліднення є нікчемною; оскільки через це рішення Верховного суду Каліфорнії у тій частині, що непрямо визнає чинність угоди про сурогатне розмноження, суперечить французькій концепції міжнародного публічного права; і оскільки, не маючи потреби встановлювати, чи мало місце шахрайство, слід анулювати запис до реєстру французької центральної служби актів громадянського стану американських свідоцтв про народження, які називають [другу заявницю] матір'ю дітей, і наказати внести запис про дане рішення замість анульованих свідоцтв про народження;

Оскільки [заявники], які не мають підстав стверджувати, що не скористались справедливим судовим розглядом, не можуть також і заявляти, що такий захід суперечить положенням міжнародних договорів і внутрішньо-правовим актам; оскільки поняття, на які вони посилаються, зокрема вищий інтерес дитини, не дозволяють, попри певні складнощі, спричинені таким становищем, зворотньо узаконити процес, незаконність якого, підтверджена французьким законодавством і судочинством, на даний момент постає із позитивного права; оскільки, водночас, відсутність запису не спричинить позбавлення дітей їхнього американського громадянського стану і не поставить під сумнів сімейний зв'язок, визнаний стосовно [перших заявників] каліфорнійським правом (...) ».

3. Рішення Касаційного суду від 6 квітня 2011 року

25. Заявники подали касаційну скаргу, стверджуючи, по-перше, про нехтування вищими інтересами дітей, у розумінні статті 3 § 1 Міжнародної конвенції про права дитини, і їхнім правом на визнання міцності сімейного зв'язку, і, по-друге, про порушення статті 8 Конвенції окремо і в сукупності зі статтею 14 Конвенції. Водночас вони стверджували, що рішення іноземного суду, яким визнавався

батьківський зв'язок між дитиною і подружжям, яке правомірно уклало угоду із сурогатною матір'ю, не суперечить міжнародному публічному праву, яке не змішується із внутрішнім правопорядком.

26. Під час засідання, яке відбулось 8 березня 2011 року, представник держави (*avocat général*) підтримав касаційну скаргу. Він висловив думку, що міжнародне публічне право не може бути підставою для невизнання за правомірно набутих за кордоном правом або правомірно постановлених за кордоном судовим рішенням можливості створювати у Франції правові наслідки, якщо таке невизнання створить перешкоди для принципу, свободи або права, гарантованого ратифікованим Францією міжнародним договором.

Зокрема, він зазначив, що у справі *Wagner i J.M.W.L. проти Люксембургу* (№ 76240/01, 28 червня 2007 року) Суд стосовно статті 8 Конвенції взяв до уваги «дійсне сімейне життя» і «сімейні зв'язки, які існують *de facto*» між неодруженою громадянкою Люксембургу і дитиною, яку вона усиновила в Перу, не беручи до уваги те, що перша звернулась до іноземної правової системи, яка дозволила їй отримати те, у чому їй відмовляла правова система рідної країни. На його думку, відносно до становища у даній справі, цей фактор дозволяє вважати, що навіть отриманий в обхід національної правової заборони, законно створений за кордоном правовий зв'язок не може не створювати правових наслідків, які є його суттю, тим паче, якщо він має застосовуватись до дійсної сімейної спільноти і допомагати їй організовуватись і розвиватись у нормальних умовах, з огляду на статтю 8 Конвенції. Він також констатував, що третя і четверта заявниці живуть у Франції вже десять років, де «[були] виховані генетичними і фактичними батьками у рамках дійсної сімейної спільноти, де [вони отримують] необхідні для їхнього розвитку любов, догляд, освіту і матеріальний добробут», і що «ця дійсна і емоційна спільність життя, цілком правомірна з точки зору правової системи, у якій вони народились, була уражена правовою підпільністю», «оскільки діти не мають визнаного у Франції громадянського стану і жодного чинного з точки зору французького права сімейного зв'язку». Ставлячи питання про те, чи таке становище порушує «право на нормальне сімейне життя», представник держави підкреслив у своїй відповіді наступне:

«(...) На цьому етапі можливі дві відповіді: або, що є теоретичним і навіть парадоксальним припущенням, відмова внести запис не має наслідків і не створює жодних помітних перешкод для щоденного сімейного життя, що означає, що внесення запису є простою формальністю і тому не зрозуміло, з яких вагомих підстав виникають заперечення щодо актів з такими правовими наслідками, які незрозуміло як можуть зазіхати на наші основоположні принципи і серйозно перешкоджати правопорядку (оскільки ці акти по суті не містять жодних вказівок щодо зачаття).

Або ж така відмова серйозно і тривало порушує життя родини, яку у Франції юридично розрізана надвоє – з одного боку французьке подружжя, з іншого боку іноземні діти – і тому постає питання, чи наша міжнародно-правова система, хоча б приблизно, може заперечувати право на сімейне життя у розумінні статті 8 [Конвенції], чи, навпаки, такий правопорядок, наслідки якого мають конкретно оцінюватись, як і наслідки іноземних прав і рішень, які він має на меті усунути, не повинен самоусуватись, аби забезпечити повагу до положення Конвенції.

Якщо у цій альтернативі схилитись до другої можливості на тій підставі, що міжнародні угоди повинні домінувати над внутрішнім правом, ефективне підтримання якого є нормою законодавчої ваги, то це не обов'язково спричинить автоматичне зруйнування перешкод, які висуває за таких обставин згаданий внутрішній правопорядок. Оскільки Європейський суд не висловився чітко щодо правомірності сурогатного зачаття і полишає за державами завдання самостійно встановлювати законодавство у цій галузі, то можна вважати, що правопорядок, во ім'я права на повагу до сімейного життя, перешкоджає визнанню становища, яке виникло всупереч законодавству всередині країн, котрі встановлюють відповідну заборону.

Але якщо йдеться лише про те, щоб таке становище, законно створене за кордоном (навіть якщо метою було уникнення перешкод, створених суворим законом), отримало юридичні наслідки на території іншої держави, то абсолютно немає перешкод для того, щоб правопорядок поступився своїм місцем і дозволив сім'ям вести життя відповідно до правових умов, у яких вони виникли, і до фактичних умов, у яких вони на цей момент живуть. Додам до цього, що у такому випадку на вищий інтерес дитини слід дивитись не з точки зору нью-йоркської конвенції, а з точки зору юриспруденції Європейського суду з прав людини, котрий розглядає його як складову поваги до сімейного життя. Принаймні, на мою думку, такий висновок можна зробити зі справи *Wagner* (...)».

27. 6 квітня 2011 року Касаційний суд (перша палата з цивільних справ) залишила касаційну скаргу без задоволення, навівши у рішенні наступне мотивування:

«(...) оскільки є виправданою вимога внесення до реєстрів свідоцтва про народження, виданого на виконання іноземного судового рішення, заснованого на суперечності французькій концепції міжнародного публічного права через те, що містить положення, що суперечить головним принципам французького права; оскільки з огляду на позитивне право створення наслідків щодо спорідненості на підставі угоди про сурогатне зачаття суперечить принципу недоторканості особи, основоположному принципу французького права, і попри те, що така угода є законною за кордоном, вона є нікчемною у розумінні правопорядку, сформульованого у статтях 16-7 і 16-9 Цивільного кодексу;

Оскільки апеляційний суд правомірно постановив, що «американське» судове рішення від 14 липня 2000 року у тій частині, що визнає згадану угоду, суперечить французькій концепції міжнародного публічного права, і тому записи про видані на його підставі оспорювані свідоцтва про народження мають бути анульовані у французьких реєстрах громадянського стану; оскільки таке анулювання не позбавляє дітей визнаної каліфорнійським правом спорідненості з батьком і матір'ю і не перешкоджає їм жити разом з подружжям Манесон у Франції, і тому не порушує права цих дітей на повагу до приватного і сімейного

життя у розумінні статті 8 Конвенції (...), ані їхнього вищого інтересу, гарантованого статтею 3 § 1 Міжнародної конвенції про права дитини (...)».

4. Клопотання про надання сертифікату громадянства

28. 16 квітня 2013 року перший заявник подав до канцелярії Паризького суду першої інстанції (tribunal d'instance) клопотання від імені третьої і четвертої заявниць про надання сертифікату французького громадянства. Керівник канцелярії видав йому довідки від 31 жовтня 2013 року і 13 березня 2014 року про те, що це клопотання «перебуває на службовому розгляді, очікуючи на повернення прохання про ідентифікацію, передане до консульства у Лос-Анжелесі, Каліфорнія».

(...)

ПРАВО

I. ЩОДО СТВЕРДЖУВАНОВОГО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

43. Заявники скаржились на те, що всупереч вищому інтересу дитини вони не мають можливості отримати у Франції законно встановленого за кордоном визнання спорідненості між двома першими заявниками і третьою і четвертою заявницями, які народились за кордоном від сурогатного запліднення. Вони стверджують про порушення статті 8 Конвенції, яка каже наступне:

« 1. Кожен має право на повагу до його приватного та сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно з законом і є необхідним в демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі, або для захисту прав і свобод інших осіб. »

(...)

B. Щодо суті

1. Щодо існування втручання

48. Сторони згодні з тим, що відмова французьких державних органів юридично визнати сімейний зв'язок, який об'єднує заявників, становить «втручання» у їхнє право на повагу до сімейного життя і

тому порушує питання скоріше щодо негативних, аніж позитивних зобов'язань держави-відповідача за статтею 8.

49. Суд погоджується з цим. Він нагадує, що таким самим був його підхід у справах *Wagner i J.M.W.L.* (цитовано вище, § 123) і *Negrepontis-Giannisis проти Греції* (№ 56759/08, § 58, 3 травня 2011 року), які стосувались відмови люксембурзьких і грецьких судів юридично визнати усиновлення, постановлені рішеннями іноземних судів. Суд уточнює, що, як і у згаданих справах, у даній заяві було втручання у здійснення права, гарантованого статтею 8 не лише щодо «сімейного життя», але й щодо «приватного життя».

50. Подібне втручання суперечить статті 8, якщо воно не «передбачене законом», не переслідує законну ціль чи цілі з огляду на другу частину цієї норми і не є «необхідним у демократичному суспільстві» для їх досягнення. Поняття «необхідності» передбачає втручання, засноване на вищих суспільних потребах і, зокрема, пропорційне щодо переслідуваної законної мети (див., наприклад, *Wagner i J.M.W.L.*, цитовано вище, § 124, і *Negrepontis-Giannisis*, § 61).

2. Щодо виправданості втручання

а) «Згідно з законом»

і. Заявники

51. Заявники стверджують, що законне втручання не мало достатньої правової основи. На їхню думку, з огляду на чинне на момент подій право вони могли правомірно вважати, що не зустрінуть перешкод у отриманні винятку із правових норм, і що внесення до реєстру законно виданих у Каліфорнії свідоцтв про народження не викличе проблем. Вони посилались на принцип послабленого впливу правопорядку, відповідно до якого «реакція щодо положення, яке суперечить правопорядку, не буде однаковою, залежно від того, чи йдеться про набуття права у Франції, чи про створення у Франції наслідків права, правомірно і без шахрайства отриманого за кордоном» (рішення *Rivière*; рішення першої палати з цивільних справ Касаційного суду, 17 квітня 1953 року).

52. Вони підкреслюють, по-перше, що стаття 16-7 Цивільного кодексу обмежується встановленням принципу нікчемності угоди про сурогатне запліднення або батьківство, не кажучи, що нікчемність поширюється на спорідненість зачатої у такий спосіб дитини, зокрема, якщо така спорідненість законно встановлена на підставі іноземного судового рішення. Окрім того, на їхню думку, жодне положення французького права не забороняє встановлення зв'язку спорідненості між зачатою у такий спосіб дитиною і жінкою і чоловіком, які її прийняли, а стаття 47 Цивільного кодексу у чинній на той момент

редакції передбачала, що видані за кордоном акти громадянського стану вважаються достовірними, якщо постановлені у чинній для тієї країни формі. Щодо останнього вони вважають, що обставина, яку законодавець змінив у цьому положенні у 2003 році, аби однозначно передбачити, що ці акти не можуть створювати наслідків, якщо задекларовані ними факти не відповідають дійсності, доводить, що раніше ця умова не була обов'язковою. Вони натомість стверджують, що пари, які укладають за кордоном угоди про сурогатне запліднення, могли скористатись внесенням до реєстру актів громадянського стану зачатих у такий спосіб дітей.

53. По-друге, на момент подій правові прецеденти не протиставляли міжнародне публічне право і визнання спорідненості. Касаційний суд негативно висловлювався лише у справах, у яких сурогатна мати була водночас біологічною матір'ю дитини, і коли сурогатне запліднення відбувалось у Франції (рішення від 31 травня 1991 року і 29 червня 1994 року), а прокуратура відмовилась подавати касаційну скаргу на рішення Паризького апеляційного суду від 15 червня 1990 року, яке визнавало усиновлення дитини, сурогатно зачатої у Сполучених Штатах, тоді як водночас було подано касацію на рішення, яке визнавало усиновлення дитини, зачатої у такий же спосіб у Франції. Натомість, вони вважають непослідовним аргумент Уряду, відповідно до якого юриспруденція щодо статті 47 Цивільного кодексу, заснована на рішенні Касаційного суду від 12 листопада 1986 року, дозволяла відмовляти у визнанні у Франції постановлених у США актів громадянського стану, якщо наведені у них факти не відповідали дійсності. Стосовно цього вони підкреслили, що у постановлених у США актах у їхньому випадку не йдеться про нібито біологічний зв'язок між другою і третьою і четвертою заявниками.

54. По-третє, у той час, як пари у ситуації, подібній до їхньої, без проблем отримували у французькому консульстві у Лос-Анжелесі паспорти для своїх дітей, заявники зіткнулись із раптовою зміною практики, спрямованої на виявлення сурогатного материнства, подібної до тої, яку Суд засудив у цитованій справі *Wagner* (§ 130).

ii. Уряд

55. Уряд в свою чергу вважає, що втручання було «передбачене законом». У зв'язку з цим він зазначає, що стаття 16-7 Цивільного кодексу каже, що будь-яка угода щодо сурогатного народження або зачаття є нікчемною, і це положення стосується правопорядку, і що Касаційний суд підкреслив у рішеннях від 31 травня 1991 року і 29 червня 1994 року, що принципи недоторканості людського тіла і недоторканості особи суперечать тому, щоб стан батьківства або материнства визначався угодою, і що вони також стосуються правопорядку і перешкоджають, відносно спорідненості, породженню

наслідків угодами про сурогатне материнство. На думку Уряду, той факт, що ці рішення стосувались чинності рішень про усиновлення, проголошених внаслідок сурогатного зачаття, яка мало місце на території Франції, не перешкоджає їх застосуванню у даній справі; важливо, що вони чітко постановляють, що такі угоди суперечить принципам правопорядку. Інакше кажучи, як вважає Уряд, заявники не могли не знати ні про громадсько-правовий характер заборони у французькому праві сурогатного запліднення на момент, коли вони вдалися до цього засобу, ні про труднощі, які він міг спричинити.

56. Уряд додає, що юриспруденція стосовно статті 47 Цивільного кодексу, ухвалена на підставі рішення Касаційного суду від 12 листопада 1986 року, дозволяла відмовити у визнанні у Франції актів громадянського стану, виданих у інших країнах, якщо внесені до них факти не відповідають дійсності. Він натомість уточнює, що, за винятком окремих випадків, у Франції на момент народження третьої і четвертої заявниць не існувало практики внесення свідоцтв про народження дітей, народжених за кордоном за угодою про сурогатне зачаття. Це й відрізняє обставини даної справи від згаданої справи *Wagner*, у якій заявниці були позбавлені можливості скористатись таким засобом у справі про усиновлення.

iii. Суд

57. Відповідно до юриспруденції Суду, вислів «згідно з законом» у статті 8 § 2 передбачає не лише те, що оспорювані заходи повинні мати внутрішньо-правову основу, але й стосується якості такого закону: він повинен бути доступним, виправданим і передбачуваним. Для того, щоб відповідати вимозі передбачуваності, закон повинен достатньо чітко передбачати умови, за яких може бути застосовано цей захід, аби дозволити особам, яких він стосується, скерувати свою поведінку, за потребою вдаючись до професійної поради (див., наприклад, *Rotaru проти Румунії* [ВП], № 28341/95, § 55, CEDH 2000-V, і *Sabanchiyeva і Інші проти Росії*, № 38450/05, § 124, CEDH 2013 (витяги)).

58. Суд вважає, що у даній справі ці вимоги виконані. По-перше, заявники не наводять жодного підтвердження тому, що до того у Франції була ліберальніша практика щодо визнання спорідненості між дітьми, народженими за кордоном від сурогатного зачаття, і юридичними батьками. Суд також відзначає, що на момент подій статті 16-7 і 16-9 Цивільного кодексу вже однозначно передбачали нікчемність угод про сурогатне зачаття і вказували, що йдеться про нікчемність з огляду на правопорядок. Звичайно, Касаційний суд не висловлювався загалом щодо визнання французьким правом зв'язку спорідненості між юридичними батьками і дітьми, народженими за кордоном за угодою про сурогатне зачаття. Проте у справі, де сурогатна мати була біологічною матір'ю, цей суд зазначив, що така

угода суперечить принципам недоторканості людського тіла і особи. У подібній справі він дійшов висновку, що це є перешкодою для встановлення юридичного зв'язку спорідненості між зачатою дитиною і юридичною матір'ю і для внесення до реєстрів громадянського стану даних, що фігурували у виданому за кордоном свідоцтві про народження (параграфи 30 і 33 вище). Тож на підставі згаданих положень Цивільного кодексу і відповідно до однозначної юриспруденції Касаційний суд, з одного боку, дійшов у даній справі висновку, що рішення Верховного суду Каліфорнії від 14 липня 2000 року суперечить французькій концепції міжнародного публічного права у тій частині, що визнає угоду про сурогатне зачаття, і, з іншого боку, дійшов висновку, що внесення виданих на його підставі свідоцтв про народження до французьких реєстрів громадянського стану має бути анульоване. На думку Суду, заявники за таких умов не могли не знати, що існував принаймні серйозний ризик того, що французький суд у такий спосіб вирішить їхню справу, навіть незважаючи на те, що жодне внутрішньо-правове положення однозначно не перешкоджало визнанню спорідненості між першими заявниками і третьою і четвертою заявницями, попри можливі правові наслідки (які, до речі, Державна рада вважає такими, що не застосовуються у подібній ситуації; ...). Тому можна вважати, що втручання було «згідно із законом», у розумінні статті 8 Конвенції.

b) Законні цілі

59. Заявники зазначають, що прокуратура з власної ініціативи вимагала внесення до реєстру судового рішення, постановленого у їхній справі у Сполучених Штатах, а через багато місяців після внесення цього запису звернулась до національного суду із позовом про його скасування. На їхню думку, з огляду на таку суперечливу поведінку не можна вважати, що французькі державні органи переслідували законну ціль.

60. Уряд відповів, що відмова внести до французьких реєстрів американські свідоцтва про народження ґрунтувалась на тому, що такий запис визнав би угоду про сурогатне зачаття, прямо заборонену внутрішньо-правовими нормами і, якщо укладається у Франції, кримінально карану. Він підкреслив, що французьке право таким чином віддзеркалює принципи етики і моралі, які суперечать тому, щоб людське тіло стало предметом угоди, і щоб дитина перетворилась на предмет контракту. Уряд робить висновок, що втручання мало «законні цілі»: захист порядку, запобігання кримінальним правопорушенням, захист здоров'я і захист прав і свобод інших осіб. Він додає, що хоча прокуратура і просила про внесення до реєстру свідоцтв про народження третьої і четвертої заявниць, це було зроблено саме для того, щоб пізніше просити про анулювання. Таким

чином вона діяла відповідно до статті 511 загальної інструкції щодо громадянського стану від 11 травня 1999 року, яка уточнює, що внесення до реєстру відбувається автоматично, якщо в інтересах правопорядку, зокрема у випадку необхідності анулювати постановлений за кордоном за місцевою формою акт громадянського стану стосовно французького громадянина.

61. Суд не переконаний аргументами заявників. Дійсно, із самого факту, що прокуратура сама просила про внесення до реєстру рішення Верховного суду Каліфорнії від 14 липня 2000 року, щоб потім просити про анулювання, видно, що мета, яку переслідувало передбачене законом втручання, не фігурувала поміж переліченими у другій частині статті 8. Водночас, Суд так само не переконаний твердженням Уряду про те, що йшлося про забезпечення «захисту порядку» і «запобігання кримінальним правопорушенням». Суд констатує, що Уряд не довів, що звернення французьких громадян до сурогатного зачаття у тих країнах, де воно є легальним, становить кримінальне правопорушення за французьким правом. У зв'язку з цим Суд зазначає, що хоча у даній справі було порушене провадження щодо «посередника, який допомагав організувати сурогатне запліднення» і «шахрайства з громадянським станом дітей», слідчий суддя виніс постанову про відсутність складу злочину: діяння, скоєне на території США, де не переслідується кримінально, не становить правопорушення на французькій території (параграфи 15-16 вище).

62. Натомість Суд розуміє, що відмова Франції визнати зв'язок спорідненості між дітьми, народженими за кордоном від сурогатного запліднення, і юридичними батьками ґрунтується на намірі запобігати тому, щоб її громадяни поза національною територією вдавались до забороненого нею способу розмноження, і мета, з точки зору держави, полягає у захисті дітей (як це видно із дослідження Державної ради від 9 квітня 2009 року) і сурогатної матері. Тому Суд погоджується, що Уряд може вважати, що передбачене законом втручання переслідувало дві законні цілі, наведені у другій частині статті 8 Конвенції: «захист здоров'я» і «захист прав і свобод інших осіб».

с) «Необхідне», «у демократичному суспільстві»

і. Заявники

63. Заявники погоджуються з тим, що за відсутності спільного європейського підходу держави-учасниці мають загалом широку можливість розсуду у розробці законодавства стосовно сурогатного зачаття. Проте вони вважають, що у даній справі можливість розсуду має бути мінімізована. З одного боку, вони вважають, що заборона державою-учасницею сурогатного запліднення не порушує питання щодо сумісності з Конвенцією; вони критикують рішення, які у країні

постійного проживання позбавляють дітей, народжених від законного у іншій країні сурогатного зачаття, актів цивільного стану, які встановлюють спорідненість, включно зі спорідненістю із біологічним батьком. З іншого боку, вони вважають, що у Європі існує позитивна тенденція враховувати становища, подібні до їхнього. Посилаючись на цитоване рішення у справі *Wagner i J.M.W.L.*, вони підкреслюють, що необхідність врахувати найвищий інтерес дитини спричиняє звуження можливості розсуду для держави.

64. Посилаючись на те ж рішення (§ 135), заявники далі вказують, що французькі суди не здійснили конкретного і ретельного розгляду, якого вимагали сімейні обставини і задіяні інтереси: апеляційний суд обмежився тим, що без мотивування відхилив порушення статті 8 Конвенції, з чим погодився Касаційний суд, який обмежився постановою, що оспорюваний захід не заважає заявникам жити разом.

65. До того ж, на думку заявників, суворий підхід Касаційного суду, спрямований на збереження повного «знеохочуючого впливу» заборони сурогатного запліднення, перетворюється на перешкоду для будь-яких практичних заходів, які мають забезпечити визнання, в ім'я вищого інтересу дитини, правових наслідків становища, законного породженого за кордоном. Це суперечить юриспруденції Суду за статтею 8, яка відстоює конкретний підхід до реалій сімейного життя (заявники посилаються, зокрема, на цитоване рішення у справі *Wagner*, § 133).

66. Окрім того, на думку заявників, мотивуванню, наведеному внутрішніми судами, бракує послідовності, оскільки принцип недоторканості особи є об'єктом багатьох новацій (наприклад, транссексуали можуть вимагати зміни вказівки на стать у документах громадянського стану), а юридичне визнання дітей, законно народжених за кордоном від сурогатного зачаття, є предметом доктринальних дебатов у парламенті і суспільстві. Цьому мотивуванню тим більше бракує послідовності, що позитивне право в принципі є сприятливим для «юридичних» батьків. Наприклад, у випадку вживлення ембріона (законного у Франції; заявники посилаються на статті L. 2141-4 і наступні Кодексу охорони здоров'я), жінка, яка виношує ембріон іншої пари і народжує дитину, яка біологічно не її, може, як і її чоловік, встановити зв'язок спорідненості з цією дитиною, оминаючи біологічних батьків. Так само у випадку штучного запліднення за участю донора (теж узаконеного у Франції) жодна спорідненість не може бути встановлена із донором сперми, в той час як спорідненість з чоловіком матері може бути встановлена (заявники посилаються на статті 311-19 і 311-20 Цивільного кодексу).

67. Заявники вказують, що слід також згадати і про те, що втручання не змогло досягти встановленої мети, оскільки, як підкреслює Касаційний суд, воно не позбавляє дітей визнаної

каліфорнійським правом спорідненості з батьком і матір'ю і не перешкоджає заявникам жити разом у Франції. Натомість їхнє дійсне спільне життя і почуття були уражені «правовою нелегальністю». Це тим більш шокує стосовно першого заявника, якого відмова внесення до реєстру позбавляє визнання спорідненості із третьою і четвертою заявницями, тоді як він є їхнім біологічним батьком і ніщо не перешкоджає визнанню цього зв'язку французькими органами реєстрації громадянського стану. До того ж, заявники не мали жодної іншої можливості встановити сімейний зв'язок, оскільки юриспруденція Касаційного суду перешкоджає не лише реєстрації актів громадянського стану, але й набуттю і визнанню наявності цього стану. Цим їхня справа чітко відрізняється від ситуації, яку Суд розглядав у справі *Chavdarov проти Болгарії* (№ 3465/03, 21 грудня 2010 року).

68. Заявники також підкреслюють, що оспорюваний захід має «важкі непропорційні» наслідки для становища третьої і четвертої заявниць: за відсутності визнання зв'язку спорідненості із першими двома заявниками вони не мають французького громадянства, не мають французьких паспортів, не мають чинного дозволу на проживання (навіть попри те, що вони захищені від вислання завдяки неповнолітньому віку), можуть зіткнутись з неможливістю після досягнення повноліття скористатись правом голосу і безумовного проживання на французькій території, можуть мати перешкоди при вступі у спадщину після перших заявників; окрім цього, у випадку смерті першого заявника або розлучення, друга заявниця буде позбавлена будь-яких прав щодо дітей, із наслідками як для неї, так і для їх; у випадку адміністративних процедур, для яких необхідні французьке громадянство або спорідненість (запис дітей до системи соціального страхування, до шкільної їдальні, до центрів відпочинку або для прохання про фінансову допомогу від центру соціального забезпечення), вони повинні надавати американські акти громадянського стану із легалізованим перекладом, аби довести спорідненість, і залежать від доброї волі державних службовців. У зв'язку з цим заявники підкреслюють, що у касаційному суді представник держави висловився на підтримку визнання зв'язку спорідненості, який їх об'єднує, з огляду, зокрема, на вищі інтереси дітей, і що навіть Паризький апеляційний суд визнав, що таке становище породжує очевидні труднощі для сім'ї Манесон. Вони посилаються також на звіт Державної ради 2009 року щодо перегляду законів стосовно біоетики, у якому зазначається, що «в реаліях життя родин значно ускладнюється через відсутність запису у реєстрі з огляду на формальності, які треба виконувати з нагоди певних подій». Вони додають, що у цитованому рішенні у справі *Wagner* (§ 132) Суд, зокрема, визнав, що у подібній ситуації часто не береться до уваги

«суспільна реальність», і що дитині не надається правовий захист, який уможливив би її повну інтеграцію до родини [у даному випадку], яка її прийняла». Заявники ставлять питання щодо сенсу відмови у внесенні до реєстру постановлених за кордоном актів громадянського стану, якщо, як твердить Уряд, такі акти повною мірою породжують наслідки у Франції, а внесення їх до реєстру є формальністю.

69. Заявники також звертають увагу на висновок про відсутність порушення статті 8, який Суд зробив у справах *A., B. і C. проти Ірландії* [ВП] (№ 25579/05, CEDH 2010) і *S.H. і Інші проти Австрії* [ВП] (№ 57813/00, CEDH 2011), котрі стосувались, відповідно, доступу до абортів і штучного запліднення, зокрема на тій підставі, що хоча національне право забороняє таку практику, воно не забороняє особам скористатись нею за кордоном, а у справі *S.H.*, що спорідненість з батьком і матір'ю «була чітко врегульована положеннями Цивільного кодексу [який поважає] бажання батьків».

70. У відповідях на додаткові питання Голови секції (параграф 5 вище) заявники вказали, що відповідно до статті 311-14 Цивільного кодексу спорідненість регулюється особистим актом матері (якщо мати невідома - особистим актом дитини), або, відповідно до юриспруденції Касаційного суду (перша палата з цивільних справ, 11 червня 1996 року), тим, який наданий у свідоцтві про народження. Із рішення від 14 липня 2000 року Верховного суду Каліфорнії слідує, що офіційними батьками третьої і четвертої заявниць є перші заявники. Проте, французькі державні органи і суди відмовились констатувати це, внаслідок чого мати не була визнана французьким правом, і її спорідненість не могла ґрунтуватись на її особистому стані. Вона є матір'ю за особистим станом третьої і четвертої заявниць, тобто на підставі американського права. Зв'язок спорідненості між ними і першими заявниками не може бути встановлений у французькому праві, оскільки рішення Касаційного суду від 13 вересня 2013 анулювало визнання батьківства, здійсненого біологічними батьками дітей, народжених за кордоном від сурогатного зачаття (...), а третя і четверта заявниці не можуть отримати французьке громадянство на підставі статті 18 Цивільного кодексу («французьким громадянином є дитина, принаймні один з батьків якої є французьким громадянином»), хоча перший заявник і є їхнім біологічним батьком. Заявники додають, що незважаючи на циркуляр від 25 січня 2013 року (...) третя і четверта заявниці не можуть отримати сертифікат французького громадянства. На їхню думку, через постановлене у їхній справі рішення Касаційного суду і через рішення цього ж суду від 13 вересня 2013 року, яке визнало «шахрайством» процедуру, котра дозволила отримати свідоцтво про народження дитини, народженої за кордоном за угодою про сурогатне зачаття, американські свідоцтва про народження є недостовірними у розумінні статті 47 Цивільного кодексу, і тому це

положення не може бути застосоване. Вони додають, що сенс згаданого циркуляру полягає у тому, щоб не перешкоджати виданню сертифікату громадянства на підставі самої лише підозри у присутності сурогатного батьківства; тому цей циркуляр не матиме впливу на ситуації, подібної до їхньої, коли суди однозначно постановили про наявність сурогатного батьківства. На обґрунтування цієї думки вони зазначають, що не отримали відповіді на клопотання про надання сертифікату французького громадянства третьої і четвертої заявниць, подане першими заявниками 16 квітня 2013 року до канцелярії суду першої інстанції Шарантон Ле Пон. Вони надали довідки канцелярії від 31 жовтня 2013 року і 13 березня 2014 року, у яких зазначалось, що клопотання «перебуває на службовому розгляді, очікуючи на повернення прохання про ідентифікацію, передане до консульства у Лос-Анжелесі, Каліфорнія». Вони додають, що, зокрема, через рішення Касаційного суду від 13 вересня 2013 року перший заявник не може визнати третю і четверту заявниць, хоча і є їхнім біологічним батьком.

ii. Уряд

71. Уряд стверджує, що відсутність у реєстрах закордонних актів громадянського стану, таких як свідоцтва про народження третьої і четвертої заявниць, не перешкоджає цим документам повною мірою породжувати правові наслідки на французькій території. По-перше, сертифікати французького громадянства видаються на підставі таких свідоцтв, якщо встановлено, що один з батьків є французьким громадянином (Уряд надав копію циркуляру Міністерства юстиції від 25 січня 2013 року і зазначає, що заявники не зробили жодних кроків для набуття французького громадянства третьою і четвертою заявницями), а неповнолітні особи не можуть бути вислані з країни; по-друге, перші заявники повною мірою здійснюють батьківські права і обов'язки щодо третьої і четвертої заявниць на підставі американських свідоцтв про народження; по-третє, у випадку розлучення суддя з сімейних справ встановить місце проживання і право відвідування батьків так, як вказано у закордонних актах цивільного стану; по-четверте, доказ про право на спадщину може бути будь-яким, тож третя і четверта заявниці зможуть отримати спадщину від перших заявників на загально-правових підставах за американськими актами цивільного стану. Уряд зазначає, що заявники перебільшують труднощі, з якими зіткнулись, оскільки не стверджують, що не змогли зареєструвати третю і четверту заявниць у системі соціального захисту або записати їх до школи, або що не змогли отримати соціальну допомогу від системи соціального забезпечення, і що, загалом, вони не довели, що зіткнулись «з численними повсякденними проблемами» через відмову внести запис

до реєстру. Тому Уряд ставить питання про реальний обсяг втручання у сімейне життя заявників, оскільки це втручання обмежується неможливістю отримати французькі свідоцтва про народження.

72. Уряд наполягає на тому, що для запобігання торгівлі людським тілом, гарантування поваги до принципу недоторканості людського тіла і особистості і для захисту вищого інтересу дитини законодавець, висловлюючи загальну волю французького народу, вирішив не дозволяти сурогатне зачаття. Французькі суди правильно це витлумачили і відмовили у реєстрації актів громадянського стану осіб, народжених за кордоном від сурогатного зачаття; у протилежному випадку надання дозволу дорівнювало б мовчазній згоді з тим, що національне право можна умисно і безкарно обходити, і поставило б під сумнів послідовність заборонної норми.

Щодо відсутності реєстрації спорідненості з боку батька, Уряд додає, що це спричинено тим, що заявники діяли спільно як подружжя, і тому «немає підстав» відокремлювати становище кожного з них. Натомість він вважає, що з огляду на різноманітність визначених французьким правом підстав і способів встановлення батьківства привілеювання суто біологічного критерію «видається дуже спірним». Зрештою Уряд вважає, що «з огляду на інтерес дитини бажано розглядати батьків за однаковими критеріями зв'язків, які існують між ними і дітьми».

73. Уряд додає, що оскільки сурогатне зачаття є моральною і етичною проблемою і поміж державами-учасниками з цього питання немає консенсусу, за ними слід визнати широку можливість розсуду, як і щодо способу, у який вони розглядають правові наслідки встановленої у такий спосіб спорідненості за кордоном. На думку Уряду, з огляду на таку широку можливість розсуду, а також на те, що сім'я заявників нормально функціонує на підставі американських свідоцтв про народження дітей, і що їхній вищий інтерес захищений, втручання у здійснення гарантованих їм статтею 8 Конвенції прав є «строого пропорційним» до встановлених цілей, і тому не було порушення цього положення.

74. У відповідях на додаткові питання Голови секції (параграф 5 вище) Уряд вказує, що право, яке застосовується до встановлення спорідненості третьої і четвертої заявниць, відповідно до статті 311-14 Цивільного кодексу, є особистим правом їхньої матері, тобто, відповідно до юриспруденції Касаційного суду (Перша палата з цивільних справ, 11 червня 1996 року, Bull. civ. № 244), тої, яка привела їх у світ; отже, йдеться про право матері, яка їх виносила, тобто у даній справі про американське право; а відповідно до цього права перші заявники є батьками третьої і четвертої заявниць, і друга заявниця є їхньою «юридичною матір'ю». Уряд додає, що оскільки закордонні свідоцтва про народження відповідають вимогам статті 47

Цивільного кодексу, то незалежно від внесення їх до реєстру породжують правові наслідки на французькій території, зокрема для підтвердження спорідненості, яку вони встановлюють. Уряд уточнює, що стаття 47 застосовується у даній справі, незважаючи на те, що реєстрація американських свідоцтв про народження третьої і четвертої заявниць була анульована на підставі рішення Касаційного суду від 6 квітня 2011 року, і що з юриспруденції цього суду випливає, що угоди про сурогатне запліднення є нікчемними з підстав правопорядку і не можуть мати наслідків у французькому праві щодо спорідненості. Тому стаття 18 Цивільного кодексу, на підставі якої французьким громадянином є дитина, принаймні один з батьків якої є французьким громадянином, у даному випадку застосовується, тим паче, що доказ існування законно встановленого зв'язку спорідненості визначено іноземним актом громадянського стану, остаточно чинність якого не може бути оспорена. Зрештою Уряд зазначає, що перший заявник не міг визнати у Франції третю і четверту заявниць, оскільки Касаційний суд 13 вересня 2013 року постановив, що визнання батьківства, сформульоване юридичним батьком щодо дитини, народженої внаслідок угоди про сурогатне зачаття, має бути анульоване на підставі зловживання законом, здійсненим через укладання цієї угоди.

iii. Суд

α. Загальні міркування

75. Суд зазначає, що на думку Уряду у спірному питанні держави-учасниці мають велику можливість розсуду для визначення того, що є «необхідним» у «демократичному суспільстві». Суд також зазначає, що заявники з цим погоджуються, але вважають, що у даній справі обсяг розсуду має бути обмежений.

76. Суд погоджується з думкою заявників.

77. Суд нагадує, що обсяг наданої державам можливості розсуду залежить від обставин, галузі і контексту, і що наявність чи відсутність спільного знаменника у правових системах держав-учасниць може вважатись належним фактором (див., наприклад, *Wagner i J.M.W.L. i Negrepontis-Giannisis*, цитовано вище, § 128 і § 69 відповідно). Тому, з одного боку, якщо поміж державами-учасницями Ради Європи немає консенсусу як щодо відносної важливості задіяного інтересу, так і щодо оптимальних засобів його захисту, зокрема, якщо справа порушує делікатні питання моралі і етики, можливість розсуду є широкою. З іншого боку, якщо йдеться про особливо важливе питання існування або ідентичності особи, розсуд, залишений за державами, зазвичай обмежується (див., наприклад, *S.H.*, цитовано вище, § 94).

78. У даній справі Суд зазначає, що у Європі не існує консенсусу ні щодо легальності сурогатного зачаття, ні щодо юридичного визнання

зв'язку спорідненості між юридичними батьками і дітьми, легально зачатими у такий спосіб за кордоном. Із здійсненого судом аналізу порівняльного права видно, що сурогатне зачаття прямо заборонене у чотирнадцяти (окрім Франції) з тридцяти п'яти досліджених держав-учасниць Ради Європи; у десяти країнах воно або заборонене на підставі загальних положень, або толерується, або ж питання щодо його легальності є непевним; водночас воно прямо дозволене у чотирьох державах. У тринадцяти із цих тридцяти п'яти держав можна отримати юридичне визнання зв'язку спорідненості між юридичними батьками і дітьми, легально зачатими внаслідок сурогатного батьківства за кордоном. Те ж може бути можливим і в одинадцяти з цих держав (при цьому у одній ця можливість існує, ймовірно, лише для зв'язку спорідненості з батьком, якщо юридичний батько є водночас і біологічним), але виключається в одинадцяти з решти держав (окрім, ймовірно, можливості в одній з них отримати визнання зв'язку спорідненості з батьком, якщо юридичний батько є водночас і біологічним) (...).

79. Така відсутність консенсусу пояснюється тим, що застосування сурогатного зачаття порушує делікатні питання етичного характеру. Окрім того, Суд погоджується, що в принципі держави повинні мати значну можливість розсуду не лише щодо рішення дозволяти чи ні такий спосіб розмноження, але й щодо того, визнавати чи ні зв'язок спорідненості між дітьми, законно народженими за кордоном від сурогатного зачаття, і юридичними батьками.

80. Проте слід також враховувати ту обставину, що коли йдеться про спорідненість, то заторкується наріжний аспект ідентичності особи. Тому слід обмежити можливість розсуду, яку у даній справі мала держава-відповідач.

81. Водночас, здійснений державою вибір, навіть в межах такого розсуду, не уникатиме контролю з боку Суду, який повинен уважно вивчити аргументи, враховані для ухвалення рішення, і встановити, чи було дотримано справедливої рівноваги між інтересами держави і інтересами особи, якої безпосередньо стосується таке рішення (див., *mutatis mutandis*, *S.H. і Inuit*, цитовано вище, § 97). При цьому Суд повинен взяти до уваги основоположний принцип, відповідно до якого у кожному випадку, що стосується становища дитини, її вищий інтерес має бути пріоритетом (див. поміж багатьма рішеннями, *Wagner і J.M.W.L.*, цитовано вище, §§ 133-134, і *E.B. проти Франції* [ВП], № 43546/02, §§ 76 і 95, 22 січня 2008 року).

82. У даній справі Касаційний суд постановив, що французька міжнародно-правова концепція перешкоджає внесенню до французьких реєстрів свідоцтва про народження, виданого на підставі іноземного судового рішення, яке містило положення, що суперечать засадовим принципам французького права. Цей суд підкреслив, що у

французькому праві угоди про сурогатне зачаття є нікчемними на загально-правових підставах, і що породження ними правових наслідків суперечило б «основоположному принципу французького права» - недоторканості особи. Касаційний суд дійшов висновку, що рішення, постановлене у справі заявником Верховним судом Каліфорнії, суперечить французькій міжнародно-правовій концепції у тій частині, що визнає правові наслідки угоди про сурогатне зачаття, і що видані на підставі цього рішення американські свідоцтва про народження третьої і четвертої заявниць не можуть бути внесені до французьких реєстрів громадянського стану (параграф 27 вище).

83. Тому, на думку Касаційного суду, неможливість для заявників отримати визнання у французькому праві зв'язку спорідненості між першими заявниками і третьою і четвертою заявницями є наслідком етичного вибору французького законодавця заборонити сурогатне зачаття. У зв'язку з цим Уряд підкреслює, що французькі суди належно розтлумачили цей вибір, коли відмовили у реєстрації іноземних актів громадянського стану дітей, народжених від здійсненого поза межами Франції сурогатного зачаття. На його думку, надання дозволу у цьому випадку дорівнювало б мовчазній згоді з тим, що французьке право можна оминати, і поставило б під питання послідовність заборонної норми.

84. Суд констатує, що такий підхід тотожний застосуванню міжнародно-правового винятку, притаманного міжнародному приватному праву. Суд не ставить його під сумнів. Проте необхідно перевірити, чи застосовуючи такий механізм у даній справі національні суди належно врахували необхідність забезпечити справедливу рівновагу між інтересом громадськості, який полягає у забезпеченні того, щоб його члени дотримувались демократично здійсненого вибору, і інтересом заявників, тобто вищим інтересом дитини, повноцінно реалізувати свої права на повагу до приватного і сімейного життя.

85. У зв'язку з цим Суд зазначає, що Касаційний суд вирішив, що неможливість внести американські свідоцтва про народження третьої і четвертої заявниць до французьких реєстрів громадянського стану не становить загрози ні для їхнього права на повагу до приватного і сімейного життя, ні для їхнього вищого інтересу дитини, оскільки не позбавляє їх спорідненості з батьком і матір'ю, визнаної каліфорнійським правом, і не перешкоджає їм жити у Франції з першими заявниками (параграф 27 вище).

86. Суд вважає, що у даній справі слід розрізняти, з одного боку, право заявників на повагу до сімейного життя і право третьої і четвертої заявниць на повагу до їхнього приватного життя, з іншого боку.

β. Щодо права заявників на повагу до їхнього сімейного життя

87. Що стосується першого, то Суд вважає, що невизнання у французькому праві зв'язку спорідненості між першими заявниками і третьою і четвертою заявницями неодмінно зачіпає їхнє сімейне життя. У зв'язку з цим Суд зазначає, що, як підкреслюють заявники, Паризький апеляційний суд у даній справі визнав, що породжене внаслідок цього становище спричиняє «певні складнощі» (параграф 24 вище). Суд водночас звертає увагу на те, що у звіті 2009 року щодо перегляду біоетичного законодавства Державна рада підкреслила, що «в реаліях життя родин значно ускладнюється через відсутність запису у реєстрі з огляду на формальності, які треба виконувати з нагоди певних подій» (...).

88. Не маючи французьких актів громадянського стану або французької сімейної книги, заявники змушені надавати незареєстровані американські акти громадянського стану разом з легалізованим перекладом щоразу, коли доступ до права або послуги вимагає доказу спорідненості, і, ймовірно, іноді стикаються з підозрілістю або принаймні нерозумінням осіб, до яких вони звертаються. У зв'язку з цим вони згадують про труднощі під час реєстрації третьої і четвертої заявниць у системі соціального страхування, запису їх до шкільної їдальні або центру відпочинку, під час подання клопотання про надання фінансової допомоги від органу соціального забезпечення.

89. Водночас той факт, що у французькому праві дві дитини не мають зв'язку спорідненості ні з першим заявником, ні з другою заявницею, спричиняє, принаймні на сьогодні, те, що за ними не визнається французьке громадянство. Ця обставина ускладнює сімейні подорожі і спричиняє непевність (нехай, як стверджує Уряд, і необґрунтовану) щодо права третьої і четвертої заявниць на проживання у Франції після досягнення повноліття і, отже, щодо стабільності сімейної спільноти. Уряд стверджує, що на підставі циркуляру Міністерства юстиції від 25 січня 2013 року (...) третя і четверта заявниці можуть отримати сертифікат французького громадянства на підставі статті 18 Цивільного кодексу, відповідно до якої «французьким громадянином є дитина, принаймні один з батьків якої є французьким громадянином», надавши американські свідоцтва про народження.

90. Проте Суд зазначає, що стосовно цієї можливості існують застереження.

По-перше, Суд зазначає, що відповідно до формулювання наведеної норми французьке громадянство надається на підставі громадянства одного з батьків. Проте Суд констатує, що юридичне визначення батьків якраз і є осердям цієї заяви. На підставі зауважень заявників і відповідей Уряду видно, що положення міжнародного приватного

права у даній справі роблять застосування статті 18 Цивільного кодексу особливо складним, навіть непевним, для встановлення французького громадянства третьої і четвертої заявниць.

По-друге, Суд зазначає, що Уряд посилається на статтю 47 Цивільного кодексу. Ця норма уточнює, що видані за кордоном у звичній для даної країни формі акти громадянського стану є достовірними, «якщо інші акти або наявні документи, зовнішні дані або інформація, отримана із самих актів, не встановлюють, що цей акт є неправильним, фальсифікованим, або ж внесені до нього дані не відповідають дійсності». Тому постає питання, чи йдеться саме про такий випадок, якщо, як у даній справі, встановлено, що діти були народжені за кордоном від сурогатного зачаття, що Касаційний суд вважає шахрайством. Хоча Голова і просив відповісти на це питання і уточнити, чи існує ризик того, що виданий сертифікат громадянства потім буде оскаржений і анульований або відібраний, Уряд не надав жодної інформації. Зрештою, таке клопотання, подане першим заявником 16 квітня 2013 року до канцелярії Паризького суду першої інстанції, вже одинадцять місяців залишається без відповіді: керівник канцелярії 31 жовтня 2013 року і 13 березня 2014 року відповів, що клопотання «перебуває на службовому розгляді, очікуючи на повернення прохання про ідентифікацію, передане до консульства у Лос-Анжелесі» (параграф 28 вище).

91. До цього слід додати цілком зрозумілі сумніви щодо підтримання сімейного життя між другою заявницею і третьою і четвертою заявницями у випадку смерті першого заявника або розлучення.

92. Проте, якою б не була серйозність потенційних ризиків, що загрожують сімейному життю заявників. Суд вважає, що слід визначитись щодо конкретних перешкод, які вони мусили подолати через відсутність визнання у французькому праві зв'язку спорідненості між першими заявниками і третьою і четвертою заявницями (див., *mutatis mutandis*, *X, Y i Z*, цитовано вище, § 48). Суд зазначає, що заявники не стверджують, що перераховані труднощі були непереборними, і не доводять, що неможливість отримати у французькому праві визнання зв'язку спорідненості перешкоджає їм скористатись у Франції правом на повагу до сімейного життя. Суд констатує, що вони вчотирьох поселились у Франції незабаром після народження третьої і четвертої заявниць, що вони спроможні жити разом в умовах, загалом подібних до тих, у яких живуть інші сім'ї, і що немає підстав вважати, що існує ризик того, що державні органи вирішать їх розлучити через їхнє становище у французькому праві (див., *mutatis mutandis*, *Chavdarov проти Болгарії*, № 3465/03, § 49-50 і 56, 21 грудня 2010 року).

93. Суд зазначає, що для того, щоб відхилити аргументи заявників, засновані на положеннях Конвенції, Касаційний суд підкреслив, що анулювання запису до французьких реєстрів американських свідоцтв про народження третьої і четвертої заявниць не перешкоджає їм жити у Франції з першими заявниками (параграф 27 вище). Суд з цього робить висновок, що у даній справі, відповідно до важливих висновків у справі *Wagner i J.M.W.L.* (цитовано вище, § 135), французькі суди не уникали конкретного розгляду обставин, оскільки вони вирішили, хоч і непрямо, але неодмінно, що реальні труднощі, з якими заявники могли зіткнутись у повсякденному житті через відсутність визнання у французькому праві зв'язку, встановленого між ними за кордоном, не перевищують межі, яких вимагає дотримання статті 8 Конвенції.

94. Тож з огляду, з одного боку, на реальні наслідки для сімейного життя від невизнання у французькому праві зв'язку спорідненості між першими заявниками і третьою і четвертою заявницями і, з іншого боку, на можливість розсуду, надану державі-відповідачу, Суд вважає, що становище, до якого призводить висновок Касаційного суду у даній справі, забезпечує справедливую рівновагу між інтересами заявників і держави стосовно права на повагу до сімейного життя.

95. Потрібно встановити, чи те саме стосується права третьої і четвертої заявниць на повагу до приватного життя.

γ. Щодо права третьої і четвертої заявниць на повагу до їхнього приватного життя

96. Як вже нагадував Суд, повага до приватного життя вимагає, щоб кожен міг встановити складові своєї людської особистості, включно зі спорідненістю (...); спорідненість є важливою складовою ідентичності особи (параграф 80 вище). Тому з огляду на позитивне право третя і четверта заявниці перебувають у стані правової непевності. Хоча зв'язок спорідненості з першими заявниками і визнаний французькими судами, наскільки він був встановлений каліфорнійським правом, проте відмова надати американському судовому рішення правові наслідки і, відповідно, зробити запис про громадянський стан, водночас свідчать про те, що цей зв'язок не визнаний французькою правовою системою. Інакше кажучи, Франція, знаючи, що за кордоном їх визнали дітьми перших заявників, не визнає, проте, за ними цю якість у своїй правовій системі. Суд вважає, що подібні суперечності становлять загрозу для їхньої ідентичності у межах французького суспільства.

97. Водночас, хоча стаття 8 Конвенції не гарантує права набувати певне громадянство, саме громадянство залишається важливим елементом ідентичності особи (*Genovese проти Мальти*, № 53124/09, § 33, 11 жовтня 2011 року). Тож, як вже раніше зазначав Суд, хоча їхній біологічний батько і є французьким громадянином, третя і

четверта заявниці зіткнулись із хвилюючою непевністю щодо можливості отримати визнання французького громадянства на підставі статті 18 Цивільного кодексу (...). Подібна невизначеність має здатність негативно впливати на визначення власної ідентичності.

98. Суд констатує, що той факт, що третя і четверта заявниці не визначені у французькому праві як діти перших заявників, має наслідки для їхнього права успадкування після них. Суд відзначає, що Уряд це заперечує. Проте Суд відмічає, що Державна рада підкреслила, що за відсутності визнання у Франції спорідненості, встановленої за кордоном щодо юридичної матері, дитина, народжена за кордоном від сурогатного зачаття, може успадкувати після неї, тільки якщо вона призначила її спадкоємцем, а спадкові права вираховуються так, якби ця дитина була третьою особою (...), тобто, менш сприятливо. Таке ж становище виникає у випадку успадкування після юридичного батька, навіть якщо, як у даній справі, він є біологічним батьком. Йдеться також про складову синівської або дочірньої ідентичності, якої позбавлені діти, народжені за кордоном від сурогатного зачаття.

99. Цілком прийнятно, що Франція бажає перешкодити своїм громадянам вдаватись за кордоном до способу розмноження, забороненого на її території (параграф 62 вище). Проте із наведеного видно, що наслідки невизнання у французькому праві зв'язку спорідненості між зачатими у такий спосіб дітьми і юридичними батьками не обмежується становищем останніх, котрі єдині робили вибір способу розмноження, з яким не згодна французька влада: ці наслідки торкаються і самих дітей, чиє право на повагу до приватного життя, котре вимагає, щоб кожен міг встановити суть своєї особистості, включно зі спорідненістю, значною мірою порушується. Тому постає серйозне питання про сумісність такого становища з вищим інтересом дітей, дотримання якого має керувати усіма рішеннями щодо них.

100. Цей аналіз набуває особливого значення, коли, як у даній справі, один із юридичних батьків є водночас і біологічним. З огляду на важливість біологічної спорідненості як складової ідентичності кожного (див., наприклад, цитоване рішення у справі *Jaggi*, § 37), не можна стверджувати, що є відповідним інтересу дитини позбавлення її юридичного зв'язку такого характеру, в той час як біологічна реальність цього зв'язку встановлена, і дитина і один з її батьків вимагають повного його визнання. Проте, не лише зв'язок між третьою і четвертою заявницями і їхнім біологічним батьком не був визнаний під час клопотання про реєстрацію свідоцтв про народження, але й його встановлення шляхом визнання батьківства або усиновлення зіткнулось із заборонною юриспруденцією, ухваленою з цього питання Касаційним судом (...). З урахуванням наслідків такого серйозного

обмеження щодо ідентичності і права на повагу до приватного життя третьої і четвертої заявниць, Суд вважає, що створюючи перешкоду як для визнання, так і для встановлення у національному праві зв'язку спорідненості з біологічним батьком, держава-відповідач вийшла за межі, дозволені для можливості розсуду.

101. З огляду також на вагу, якої слід надати інтересу дитини під час зважування інтересів, Суд робить висновок, що право на повагу до приватного життя третьої і четвертої заявниць було порушене.

3. Загальні висновки

102. Не було порушення статті 8 Конвенції щодо права заявників на повагу до сімейного життя, натомість було порушення цього положення щодо права третьої і четвертої заявниць на повагу до особистого життя.

(...)

З ЦИХ ПРИЧИН СУД, ОДНОГОЛОСНО,

(...)

2. *Постановляє*, що не було порушення статті 8 Конвенції щодо права заявників на повагу до сімейного життя;

3. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції щодо права третьої і четвертої заявниць на повагу до особистого життя;

(...)

Складено французькою мовою і повідомлено письмово 26 червня 2014 року відповідно до статті 77 §§ 2 і 3 Регламенту.

Клаудіа Вестердік
Секретар

Марк Вілігер
Голова

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2014.

Офіційними мовами Європейського суду з прав людини є англійська та французька мови. Цей переклад було замовлено за підтримки Цільового фонду «Права людини» Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є зобов'язальним для Суду; також Суд не несе жодної відповідальності за його якість. Його можна завантажити з бази рішень Європейського суду з прав людини HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) або з будь-яких інших баз даних, в яких Суд його також розмістив. Його можна відтворювати в некомерційних цілях за умови, що будуть зазначені повна назва справи та посилання на авторське право і Цільовий фонд «Права людини». Для використання будь-якої частини цього перекладу в комерційних цілях слід звертатися за наступною адресою: publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2014.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2014.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int.